

A turizmusbiztonság európai helyzete és sajátosságai

A turizmusbiztonság során vizsgált indikátorok vonatkozásában Európa tekinthető a leg-egységesebbnek, ugyanis itt figyelhetők meg a legkisebb különbségek. Még annak ellenére is állíthatjuk ezt, hogy a kontinensen belül igen jelentős gazdasági, társadalmi és kulturális különbségek tapasztalhatók. Kijelenthetjük, hogy Európa az a kontinens, ahol a turista a legkisebb kockázat vállalásával töltheti el szabadidejét. A turizmus nemzetközi szervezetének (UNWTO) besorolásában Európához tartoznak a Kaukázuson túli, volt szovjet tagköztársaságok is, így a bemutatott országok köre szélesebb, mint a földrajzi értelemben vett Európa.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

Európa és Ázsia természetföldrajzi elhatárolása számos nehézséget vet fel, mivel a két kontinens szerves egységet alkot egymással. Történelmi-társadalmi alapon már élesebb határokat lehet a két földrész közé húzni, azonban még itt is számos vitás kérdés van, mert sok esetben csak szubjektív lehet az elhatárolás. A legtöbb „vitatt ország” Kelet- és Dél-Európában található. A Turisztika Világszervezet (UNWTO) besorolása szerint – amelyet jelen kiadvány szerzőgárdája is követ – Európához tartozik Törökország és Izrael, Kelet-Európához pedig a volt szovjet tagköztársaságok (az UNWTO lehatárolásának következetes alkalmazását elsősorban a turizmusstatisztikai adatok egyértelmű értelmezése teszi szükségessé).

A turizmus gyökerei az európai kontinensen keresendőek, itt teremtődtek meg ugyanis elsőként a feltételei annak, hogy a tehetősebb, majd a középosztálybeli emberek is tömegesen, lakóhelyüket elhagyva, rekreációs céllal utazhassanak. Nem meglepő tehát az, hogy Európa mind a mai napig a legjelentősebb fogadó terület és a turizmusból származó bevétel alapján az első a kontinensek között. A nemzetközi turizmusban részt vevők létszámából 50%-kal, míg a turizmus globális bevételeiből közel 40%-kal részesedik (2016). A jelenlegi trend alapján prognosztizálhatjuk, hogy a turistaérkezések számát illetően – a dinamikus növekedés ellenére is – várhatóan csökkenni fog Európa súlya, mivel más kontinensek (például Afrika, Ázsia) jóval erőteljesebb fejlődést fognak mutatni.

Európa esetében az alábbi négy régiót különíti el az UNWTO: Észak-, Nyugat-, Közép/Kelet- és Dél/Mediterrán-Európa.¹ A régiók egymáshoz viszonyított arányairól, a bekövetkezett trendekről az alábbi megállapítások tehetők: Észak-Európában a turistaérkezéseknek mintegy egytizede realizálódik. Annak ellenére, hogy 1990 és 2016 között mintegy 2,5-szeresére növekedett a külföldi turisták száma (28,7–80,2 millió), az alrégió aránya mindössze 3%-kal

¹ A fenti négy régión kívül az UNWTO összesített adatot szolgáltat az Európai Unió 28 államáról is.

növekedett a turistaérkezések tekintetében. Nyugat-Európa mintegy 70 millió fővel növelte turistaérkezéseit 1990 és 2016 között, ennek ellenére a kontinensrész részesedése 40%-ról 30%-ra csökkent. A „nagy nyertes” Közép- és Kelet-Európa, amelynek részesedése közel kétszeresére növekedett, a turistaérkezések száma pedig mintegy 100 millió fővel emelkedett. Dél-Európa 140 millióval növelte a turistaérkezések számát a fenti időintervallumban, amelynek eredményeképp jelenleg közel 40%-os az alrégió részesedése (1. táblázat).

Az adatok elemzése során kérdésként merülhet fel, hogy vajon mi lehet Közép- és Kelet-Európa esetében az európai átlagot meghaladó növekedés oka. Három fő okot érdemes megemlíteni. 1. A térség a rendszerváltozást megelőzően csak korlátozottan volt látogatható, ezért 1990-et követően tömeges volt az érdeklődés a térség országai iránt, amely napjainkra is megmaradt, részben a látnivalók egyedisége, részben pedig a kedvező árfekvés miatt. 2. A rendszerváltozást megelőzően a turisztikai infrastruktúra meglehetősen fejletlen volt, szuprastrukturáról² pedig csak elvétve beszélhettünk. A térségben a gazdasági helyzet normalizálódását követően nagyarányú infrastruktúrális fejlesztések történtek, ami egyre inkább vonzóvá teszi a térséget a nyugati országok turistái előtt is. 3. A Nyugat-Európában bekövetkezett nagyszámú terrorcselekmény és a migrációs válság okozta problémák sok esetben Kelet- és Közép-Európa felé „terelték” a turistákat.

1. táblázat

A turistaérkezések száma és a turizmusból származó bevétel Európa egyes régióiban (millió fő/év)

	Turistaérkezések száma (millió fő)							Turizmusból származó bevétel (milliárd USD)			
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2010	2014	2015	2016
A világ összesen	435,0	526,0	674,0	809,0	953,0	1 189,0	1 235,0	927,0	1 252,0	1 196,0	1 220,0
Európa összesen	261,5	303,5	386,6	453,2	489,0	603,7	616,2	411,9	513,7	449,6	447,3
Észak-Európa	28,7	36,4	44,8	59,9	62,8	75,4	80,2	59,5	81,4	77,3	74,6
Nyugat-Európa	108,6	112,2	139,7	141,7	154,4	181,4	181,5	142,3	174,2	145,7	145,3
Közép- és Kelet-Európa	33,9	58,9	69,6	95,3	98,5	121,4	126,0	48,3	58,8	50,4	52,6
Dél-Európa	90,3	96,0	132,6	156,4	173,3	225,5	228,5	161,7	1 99,2	176,1	174,7
Az EU 28 országa	230,1	266,0	330,5	367,9	384,3	477,8	500,1	35,0 ³	427,1	372,1	376,6

Forrás: UNWTO 2012–2017

A világ tíz legnépszerűbb desztinációját vizsgálva megállapítható, hogy a legnagyobb fogadó országok továbbra is Európában vannak. 2016-ban a 10 legnépszerűbb ország közül 6 a kontinensen volt (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Egyesült Királyság,

² „Elsődleges szuprastruktúra alatt a desztináció turisták számára kínált szálláshely- és vendéglátó-ipari szolgáltatásainak összességét értjük.” MICHALKÓ 2004.

³ 2010-ben az EU 27 országára vonatkozik az adat.

Németország, Törökország), a turizmusból származó bevételek alapján pedig öt európai ország szerepelt a legnépszerűbb úti célok között (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Egyesült Királyság, Németország). A turistaérkezések száma és a bevételek nagysága alapján Franciaország (82,6 millió fő), Spanyolország (85,6 millió fő) és Olaszország (52,4 millió fő) tekinthető a kontinens három legjelentősebb országának (2016). 20 millió fő feletti turistaérkezéssel rendelkezik továbbá az Egyesült Királyság (35,8 millió), Ausztria (28,1 millió fő), Németország (35,6 millió fő), Oroszország (24,6 millió fő) és Görögország (24,8 millió fő) (2016).

A turizmusból származó bevételnek mintegy 40%-át Dél-Európában termelik meg (az itt előállított bevétel kétharmadát pedig Spanyolországban és Olaszországban) (Eurostat 2018). A kontinens régiói közül Nyugat-Európában állítják elő a turisztikai bevételek mintegy egyharmadát. Franciaországban és Németországban a legnagyobb a turistaköltség, mintegy 40-40 milliárd dollár. Észak-Európa, illetve Közép- és Kelet-Európa 15% és 10% körüli értékkel járul hozzá az európai turisztikai bevételekhez. A UNWTO az Egyesült Királyságot és Írországot is Észak-Európához sorolja. Előbbiben a külföldi turisták száma már meghaladja a 35 millió főt, míg utóbbiban mintegy 10 millió az országot felkereső külföldiek száma, akárcsak Dániában és Svédországban.

Európa turizmusa kapcsán mindenképp megemlítendő, hogy nemcsak mint fogadó terület, hanem mint küldő terület is igen jelentős szerepet játszik a világ turizmusában. Elsősorban a nagyobb népességgel rendelkező fejlett európai országok azok, amelyek jelentős küldő országnak számítanak (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország) (UNWTO 2012).

2. táblázat

A Turisztikai Világszervezet turistaérkezésekre vonatkozó előrejelzése (millió fő)

	1980	1995	2010	2020	2030
A világ összesen	277,0	526,0	940,0	1 360,0	1 809,0
Európa	177,3	304,1	475,3	620,0	744,0
Észak-Európa	20,4	35,8	57,7	72,0	82,0
Nyugat-Európa	68,3	112,2	153,7	192,0	222,0
Közép- és Kelet-Európa	26,6	58,1	95,0	137,0	176,0
Dél-Európa	61,9	98,0	168,9	219,0	264,0

Forrás: UNWTO 2017⁴

Az UNWTO becslése szerint Európának a jelentős turistaérkezések ellenére is csökkenni fog a részesedése a világ turizmusából. A jelenlegi mintegy 50%-ról 2020-ra 46%-ra, 2030-ra pedig 41%-ra fog csökkenni a kontinens részesedése (2. táblázat). A régiók közül egyedül Közép- és Kelet-Európa tudja érdemben növelni a részesedését. Ennek okai elsősorban abban keresendők, hogy a térség esetében a bázis alacsonyabb szinten volt, és a térségben még napjainkban is folyamatosan jelennek meg az újabb desztinációk.

⁴ Az 1. és 2. számú táblázat adatai között lévő csekély mértékű eltérés nem elírás, hanem az UNWTO kiadványában szereplő kerekítések következménye. Lásd UNWTO 2017.

2. Vonzerők, kínálati elemek

Európa esetében a nagy fogadó területeket viszonylag élesen le lehet határolni a fő vonzerők tekintetében. Régiók szerint csoportosítva az alábbi vonzerőkkel rendelkezik a kontinens.

- Észak-Európa kapcsán általánosságban meg kell említeni, hogy marginális fekvése következtében relatíve alacsony a turistaérkezések száma, illetve az árszínvonal is rendkívül magas, ami erősen megszüri a turistákat. A skandináv országok esetében a legfőbb vonzerőt a közös kulturális és történelmi gyökerek jelentik, így a viking múlt emlékei (Dánia: Jelling viking emlékei, a rúnakövek és a templom; Svédország: Birka és Hovgården viking település), a Hanza-múlt (Visby/Svédország, Bergen kikötője/Norvégia), a sajátos egyházi építészet (Gammelstad templomközössége – Luleå/Svédország, az urnesi dongatemplom/Norvégia, a roskildei székesegyház/Dánia) stb. Finnország esetében szintén jelentősek a kulturális emlékek, a csodásan rendben tartott történelmi városok (Turku, Tampere, Helsinki), a templomépítészet (Petäjävesi ótemploma), az erődítmények (Suomenlinna, Lappeenranta) stb. S természetesen meg kell említeni a világ egyik leghíresebb tematikus parkját, a lappföldi Mikulás otthonát, amely Rovaniemiben található. A régió természeti vonzerői közül unikális látványosságnak tekinthetők Izland gejzirjei, valamint Norvégia fjordjai.
- Nyugat-Európa országai a kontinens legfejlettebb területei közé sorolhatók, ahol a turizmus „intézményének” gyökerei is keresendők. A városi turizmus legfőbb látnivalói – válogatva a legismertebb világörökségi helyszínek közül – az olykor 700–800 éves történelmi városok felújított városközpontjai (Salzburg, Graz, Bécs/Ausztria, Brugge/Belgium, Avignon/Franciaország, Bern/Svájc, Bath, Edinburgh/Egyesült Királyság), a várak és kastélyok (Schönbrunn/Ausztria, Versailles, Loire menti kastélyok/Franciaország, Wartburg/Németország, Durham/Egyesült Királyság), az ipari műemlékek (semmeringi vasút/Ausztria, Kinderdijk-Elshout malmai/Hollandia, Ironbridge Gorge ipartörténeti műemlékei/Egyesült Királyság) és az egyházi épületek (amiens-i katedrális, Notre-Dame-katedrális/Franciaország, az aacheni és a kölni dóm/Németország, St. Gallen kolostora/Svájc), amelyek egyedülálló vonzerővel rendelkeznek. Nyugat-Európa természeti vonzerői között nagy jelentősége van a hegyvidéknek, itt van a legnagyobb hagyománya a síturizmusnak (sielés, snowboard, szánkózás stb.), amely néhány országban koncentrálódik. A kontinens sinagyhatalmai közé sorolható Ausztria, Franciaország, Svájc és Németország. A téli sportokon kívül milliók számára jelent vonzerőt a hegyi túrázás, a sziklamászás (például via ferrata), a vadvízi evezés és a barlangászás. Nem kis kockázatot vállalva, de évről évre több ezer ember mássza meg az Alpok legmagasabb csúcsát (Mont Blanc, 4807 méter), illetve az Alpok más népszerű magaslatait (Matterhorn, Grossglockner, Monte Rosa). Legvégül pedig említsük meg Franciaország mediterrán tengerpartját, a francia Riviérát (Côte d’Azur), amely évtizedek óta több millió belföldi és külföldi turistát vonz.
- Az UNWTO Közép- és Kelet-Európát egy régióba sorolja, azonban a két térség között igen nagy kulturális, történelmi, vallási, életmódbeli, gazdasági stb. különbségek figyelhetők meg, ezért mindenképp indokolt a régiót legalább három alrégióra osztani. (A fenti különbségek miatt természetesen a turizmusbiztonság terén is igen nagy eltérések vannak.) Az UNWTO régiós besorolásától kissé eltérve

- az alábbi területek elkülönítése indokolt: 1. Kelet-Közép-Európa és a balti országok (Magyarország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Észtország, Lettország, Litvánia); 2. a Kaukázuson túli területek (Örményország, Azerbajdzsán, Grúzia [új hivatalos elnevezése szerint Georgia], Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán); 3. Kelet-Európa országai (Oroszország, Ukrajna, Fehéroroszország, Moldova); 4. a Balkán országai (Szerbia, Montenegró, Észak-Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Szlovénia, Horvátország, Bulgária, Románia).
- Kelet-Közép-Európa és a balti országok Európa egyik legdinamikusabban fejlődő régiója, ahol jelentősen nőtt a rendszerváltozást követően a turistaérkezések száma (MICHÁLKÓ 2012). A számos természeti látnivaló mellett főként a városi turizmus adja a fő attrakciót. A kulturális turizmus igen sokrétű látnivalót szolgáltat, gondoljunk csak az ismertebb világörökségi helyszínekre, a királyi székhelyekre és fővárosokra (Prága, Krakkó, Varsó, Tallinn, Riga, Vilnius), a középkori várakra (Szepes vára/Szlovákia) és a középkori városokra (Torun/Lengyelország, Bártfa és Selmecebánya/Szlovákia), a zsidó kulturális örökségekre (Třebíč zsidó negyede/Csehország, Auschwitz-Birkenau/Lengyelország) stb. Egyre nagyobb szerepe van a térségben a vallási turizmusnak.⁵ A legjelentősebb desztináció a közép-európai Mária-kegyhelyeket érintő Mária-út, amely nyugat–keleti irányban, az ausztriai Mariazelltől az erdélyi Csíksomlyóig, észak–déli irányban pedig a lengyelországi Częstochowától a boszniai Medjugorjéig tart. S megemlíthetünk egy viszonylag új típusú turisztikai ágazatot, a geoturizmust is, amely a közép-európai régióban is egyre szélesebb körben terjed⁶ (BUJDOSÓ et al. 2015). A kedvező árfekvés és a megfelelő turisztikai infrastruktúra miatt egyre több fiatal keresi fel a térséget. A régió számos városa mára „bulivárossá” vált (lásd legénybúcsú-turizmus) annak számos előnyével és hátrányával együtt (például Budapest, Pozsony, Krakkó, Prága, Tallinn).
 - A Balkán egyik legfőbb vonzereje, hogy országainak többségében a keleti és az európai kultúrának egy különleges elegye figyelhető meg, ami egyedülállóan vonzóvá teszi a térséget. A jelentős kulturális vonzerők közé sorolhatók a török kor emlékei (Gjirokastra/Albánia, Mostar óvárosa[Bosnia-Hercegovina]), a görögkeleti (ortodox) és a muzulmán vallás szent helyei és tárgyi emlékei (Sopocani és Studenica kolostorok/Szerbia, rilai kolostorok /Bulgária, horezui kolostor és Észak-Moldávia templomai/Románia), az ókori emlékek (Neszebar/Bulgária), Montenegró (Sveti Stefan, Budva) esetében pedig a mediterrán tengerpart, amely egyre több turistát vonz, részben a horvát árnaknál alacsonyabb árszínvonala miatt. Rendszerint a Balkánhoz sorolják Horvátországot és Szlovéniát, azonban kulturális értelemben inkább Közép-Európához tartoznak. Mindkét ország esetében a legfőbb vonzerő az Adriai-tenger; Horvátországban található a kulturális világörökségek többsége (Dubrovnik, Split, Trogir és Šibenik) (GYURICZA 2008). Szlovénia unikális látnivalói a számos barlang, amelyek közül Postojnai-cseppkőbarlang és a világörökségi címmel is büszkélkedő Škocjan-barlangrendszer érdemel említést.

⁵ „Európában ezek az utak döntően a keresztény és a zsidó valláshoz kapcsolódnak, a világ más részein azonban ugyanúgy léteznek a mohamedán és a különféle keleti vallásokra épülő szervezett utazások is.” BODNÁR 2005.

⁶ Hazánkban található a világ legelső határon átnyúló geoparkja, a Novohrad–Nógrád Geopark, amely Magyarország és Szlovákia közös attrakciója.

- A Kaukázuson túli volt szovjet tagköztársaságok egy része földrajzi értelemben már Ázsiához sorolható (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán), azonban ennek ellenére sok esetben Kelet-Európához sorolják (részben a több mint hét évtizedes szovjet múlt miatt). A turisztikai infrastruktúra a legtöbb helyen fejletlen, azonban a kínált attrakciók egyedülállóak. Megtalálhatóak itt a több ezer éves kulturális és történelmi emlékek (például a selyemút részei Kazahsztánban és Kirgizisztánban), a különféle kultúrák keveredésének különleges elegyei (például Szamarkand – Üzbegisztán) vagy a térség keresztény többségű országai, Örményország és Grúzia, ahol a kereszténység különleges emlékei láthatók (Haghpat és Sanahin kolostorai/Örményország, Bagrati katedrális és a Gelati kolostor/Grúzia).⁷
- Kelet-Európa országait vizsgálva Oroszország is azok közé az államok közé sorolható, amelyek megfelelő turisztikai infrastruktúrával rendelkeznek, bár itt is elsősorban az európai nagyvárosok (főként Moszkva és Szentpétervár) azok, amelyek felkészültek tekinthetők a nagyobb számú turistaérkezésekre. Az ázsiai területek főként a természeti világörökségek helyszínei (például Bajkál-tó, Kamcsatka-félsziget vulkánjai), míg az európai részek inkább a kulturális világörökségeké, így például Szentpétervár és Moszkva történelmi központjai, Novgorod és környékének műemlékei vagy a számos, több száz éves kolostor és vallási kegyhely (például a Fera-pontov-kolostoregyüttes). Ukrajna, Fehéroroszország és Moldova a lehetőségeiktől messze elmaradva igen kevés turistát képesek az országba vonzani, amely tény az utóbbi két állam esetében részben a bizonytalan politikai helyzet és a háborús légkör következménye. Mindkét ország esetében számos kulturális műemlék szerepel a világörökségi listán, ezek látogatottsága azonban megfelelő politikai környezet esetén jóval magasabb is lehetne (például Fehéroroszország: miri kastélyegyüttes, a Radziwiłł család rezidenciája; Ukrajna: a kijevi Szent Szófia-katedrális és a kapcsolódó kolostorépületek, a Lvovi történelmi városközpont műemlékegyüttese).
- Dél-Európa országai esetében a természeti vonzerők mellett az ókori görög és/vagy római műemlékek is igen nagy számban találhatók meg, ami különös varázssal ruhazza fel a területet. Spanyolországban több mint negyven UNESCO által nyilvántartott világörökségi helyszín található. Az óskori emlékektől (altamirai barlang) a mór építészetén át (Alhambra) a római emlékekig (Segovia római vízvezetéke) igen széles körben találhatók kulturális emlékek. A térség második legnagyobb fogadó területe Olaszország, ahol közel ötven világörökségi helyszín található (prehistorikus emlékek/Val Camonica barlangrajzai; ókori római emlékek/Pompeii; reneszánsz városok/Firenze, Ferrara; kora keresztény emlékek/Ravenna) (BALOGH 2004). Az ókori római emlékek azonban nem korlátozódnak csupán a jelenlegi Olaszország területére, az egykori birodalom területén mindenhol megtalálhatók (például a portugáliai Évora, amely sokak szerint az Ibériai-félsziget egyik legrégebbi települése). A térség harmadik legtöbb turistát fogadó országa Törökország, amelynek területén számos, nagy látogatottságnak örvendő, mára letűnt ókori civilizáció romjai találhatók (Hattusa, a hettiták egykori fővárosa, Pamukkale romjai, Trója régészeti lelőhelye, Pergamon).

⁷ „...az örmények a világ legrégebbi keresztény nemzete, amelyet Szent Gergely már i. sz. 301-ben megtérített.”
BRUCE-MITFORD 1993.

Görögországban a világörökségi helyszínek többségét az ókori emlékek (Delphoi romváros, az athéni Akropolisz, Olümpia), illetve a görög ortodox egyház emlékei adják (Meteórakolostorok). Természetesen az ókori görög emlékek legnagyobb számban az anyaországban, Görögországban találhatók, bár a környező országok szinte mindegyikében vannak kimagasló kultúrtörténeti ókori görög emlékek (például Ciprus: Páfosz romjai).

Izrael földrajzi fekvésénél fogva a Közel-Kelethez tartozik, azonban kulturális értelemben Európa része. A kereszténység és a zsidó vallás bölcsője, így világörökségi helyszínei közül több is ehhez kapcsolódik (például bibliai lelőhelyek – Megiddó, Hácór, Beér-Seva).

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Európa kapcsán kijelenthetjük, hogy itt találhatók legnagyobb számban a világ legfejlettebb és legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező országai. A kontinens gazdasági súlyát mindenképp jelzi, hogy az első harminc legnagyobb GDP-vel rendelkező ország közül húsz Európában található. A világ tíz legnagyobb gazdasága közül négy Európában található (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország), amelyek a világ legnagyobb turisztikai fogadó területei is egyben (*The World Bank* é. n.).

Mindenképp kedvezőtlen trendnek tekinthető, hogy az elmúlt időszakban növekedett az európai országok többségének GDP-arányos államadóssága. A legmagasabb értékekkel Görögország (179%), Olaszország (133%), Portugália (130%) és Ciprus (108%) rendelkezik (2016). A nagy államadóssággal rendelkező európai országok között megtaláljuk gyakorlatilag az összes nagy fogadó országot, amelyek esetében létkérdés a turizmus bevételeinek folyamatos növelése. A távlati versenyképességet rontja az a tény, hogy az eurózóna tagállamainak 89,2%, míg az Európai Unió országainak 83,5% a GDP-arányos államadóssága.

A munkanélküliségi adatok alapján Európa országai között éles szakadék húzódik. A kontinens egyik fele jelentős, 20–40% közötti munkanélküliséggel küzd (Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Észak-Macedónia), míg más országokban alacsony a munkanélküliség, sőt bizonyos szakmákban már munkaerőhiánnyal is küzdenek (például Nagy-Britannia, Magyarország, Németország). Az euróövezet államait 9,1%-os, míg az Európai Unió országait 7,7%-os munkanélküliségi ráta jellemezte, amely kifejezetten magasnak tekinthető (2016).

Európa legtöbb országa esetében elmondható, hogy csökken a népessége, mindössze néhány olyan ország van, ahol csekély mértékű népességyarapodás figyelhető meg. A népesség csökkenése igen komoly demográfiai és munkaerőpiaci problémákat indukálhat, mivel nem lesz megfelelő minőségű és mennyiségű munkaerő, ami akár a turizmusipart is igen kedvezőtlenül befolyásolhatja a későbbiekben.

Korrupció tekintetében Európa tekinthető a „legbecsületesebb” kontinensnek. Számos ország esetében kiugróan magas értékekkel találkozhatunk (Dánia, Finnország, Luxemburg, Németország, Hollandia, Norvégia, Svédország, Svájc, Egyesült Királyság). A turista szemében egyfajta garanciát jelent, hogy nyugodt környezetben tudja eltölteni a szabadidejét, s nem kell megküzdenie a korrupciós államapparátus dolgozóival. A volt szovjet utódállamokban Grúzia és a balti országok kivételével a legtöbb állam esetében 30 alatti a korrupciós index,

ami rendkívül alacsony társadalmi morált jelez.⁸ Ukrajna esetében még a Konzuli Szolgálat is figyelmeztet, hogy gyakorlatilag intézményesült a korrupció, mivel az alulfizetett hivatalnokok (például határrendészeti, vám- és közlekedési hatóságok alkalmazottai) igen gyakran megsarcolják a helyi jogszabályokat és a nyelvet nem ismerő turistákat. Kisebb mértékben ugyan, de jelentős problémaként jelentkezik a korrupció Bulgáriában is (AUBERT et al. 2012).

3.2. Kulturális környezet

Európa esetében jóval nehezebb azokat a kézzelfogható kulturális különbségeket összegyűjteni, amelyek a turizmus esetében konfliktushelyzeteket teremthetnek, mivel jóval egységesebb kulturális értelemben, mint a többi kontinens. Ez részben köszönhető annak is, hogy a kontinens államainak kulturális hagyományai többségében keresztény alapokon nyugszanak. Még Európa néhány muzulmán többségű vagy jelentős muszlim lakossággal rendelkező országában is a vallási hevület jóval alacsonyabb fokú, mint egyes arab országokban, így viszonylag kevés konfliktushelyzetet teremt a turisták és a helyi lakosság között (Bosznia-Hercegovina, Albánia, Ciprus, Észak-Macedónia, Törökország). A volt szovjet tagköztársaságokban (Azerbajdzsán, Kirgizisztán, Kazahsztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán) viszont az utóbbi időben egyre jelentősebb a lakosság körében a vallásosság szerepe, és egyértelműen érződik a társadalmon belüli erős férfidominancia is. Ez bizonyos élethelyzetekben viszont okozhat, különösen a külföldről érkező turistánők esetében, konfliktushelyzeteket.

Az egyes nemzetek eltérő habitusa szintén komoly konfliktusok forrása lehet. Gondoljunk csak a sportturizmusra! Egy-egy jelentősebb sportesemény (elsősorban labdarúgás) kedvéért olykor több tízezer szurkoló követi nemzeti vagy klubcsapatát egy másik országba. Ennek során igen gyakran tömegverekedések alakulnak ki. Az átlagos „nemzeti vérmérséklet” ugyancsak nagyban befolyásolja a vezetési stílust, ami szintén konfliktusok forrása lehet. A mediterrán temperamentum vagy a balkáni mentalitás sokkal inkább előtérbe helyezi a dinamikus vezetést, a gesztikulációt és a gépjárművek dudáját, aminek komoly közlekedésbiztonsági kihatásai lehetnek, különösen olyan vezetők számára, akiknek ismeretlen ez a fajta vezetési morál.

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

Kijelenthetjük, hogy a turizmus szemszögéből nézve az egészségbiztonság szempontjából Európa tekinthető a legbiztonságosabb kontinensnek még annak ellenére is, hogy az egyes országok között igen jelentős eltérések figyelhetők meg.

Észak- és Nyugat-Európa országaiban világviszonylatban is kimagasló színvonalú az egészségügyi szolgáltatás, járványoktól, fertőző betegségektől nem kell tartani. Kockázati tényezőként jelentkezhetsz viszont, hogy mindkét régióból rendkívül nagy számban utaznak olyan desztinációkba, ahol maguk is megfertőződhetnek különféle fertőző

⁸ Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

betegségekkel (például szexturizmus), illetve mindkét térségbe igen nagy számban érkeznek huzamosabb ideig ott tartózkodók a fejlődő országokból (menekültek, vendégmunkások). Európa többi régiója esetében általánosságban kijelenthetjük, hogy bár az egészségügyi ellátás színvonala nem minden országban éri el a nyugat-európai színvonalat, a szolgáltatás színvonala, a szakszemélyzet felkészültsége, illetve a műszer- és gyógyszerellátottság megfelelő, semmilyen egészségbiztonsági kockázatot nem jelent az utazás. Van viszont néhány olyan jelentős gazdasági problémával küzdő ország, ahol a vidéki területeken nem minden esetben biztosított a megfelelő orvosi ellátás, vagy esetleg még a nagyobb városokban sem minden esetben garantált a megfelelő szintű állami ellátás (Ukrajna, Moldova, Albánia, Grúzia, Koszovó, Macedónia, Örményország). Meg kell azonban említeni, hogy mára a legtöbb, relatíve fejletlen ország is rendelkezik „európai szintű” szolgáltatást nyújtó magánklinikkákkal és magánrendelőkkel.

A csapvíz a legtöbb európai országban fogyasztható, azonban van néhány ország, ahol a palackozott víz fogyasztása javasolt (Albánia, Ciprus, Fehéroroszország, Koszovó, Észak-Macedónia, Moldova, Ukrajna). A nem megfelelő minőségű csapvíz fogyasztása mellett leggyakrabban az utcán történő ételvásárlás teheti kellemetlenné az utazást. A Balkán egyes országaiban és némely volt szovjet utódállamban nem javasolt az utcai árusoktól történő romlandó termékek vásárlása (elsősorban hús- és tejtermékek), mivel azok higiéniai színvonala nem garantált (Albánia, Koszovó, Moldova).

A földrajzi fekvés és a természeti adottságok Európa esetében is számos kockázatot rejtnek. Több, az Eurázsiai-hegységrendszer területén fekvő, földrengések által erősen veszélyeztetett ország található a kontinensen (Görögország, Olaszország, Izland, Koszovó, Örményország, Románia, Törökország) (BORSY 1992). A természetes növényzet és a nyári forró mediterrán éghajlat következtében igen jelentős erdő- és bozóttüzek alakulhatnak ki, amelyeknek igen gyakran halálos áldozatai is vannak (Ciprus, Görögország, Koszovó, Olaszország, Portugália). Dél-Európa országaiban szintén a mediterrán éghajlat forró nyarai okozhatnak az emberi szervezetben dehidratálódást, amely a bőséges folyadékbevitellel előzhető meg.⁹ Európa nagy sípályái ugyancsak számos veszélyt rejtnek. Egyrészt a sibal esetek okozhatnak kellemetlen pillanatokat a turistáknak, másrészt pedig a lavinaveszély, amely Franciaország, Olaszország, Svájc vagy éppen Grúzia magasabb régióban viszonylag gyakran előfordul.

Különös egészségbiztonsági kockázatnak tekinthetők Ukrajna és Fehéroroszország egyes részein a csernobili atomerőmű 1986-os felrobbanása okozta környezeti ártalmak. A sugárzás egyes körzetekben még napjainkban is olyan erős, hogy az súlyos, maradandó egészségkárosodást okozhat. A környékről származó ételek fogyasztása ezért nem ajánlott (KERÉNYI 1995).

A kontinens nagy része mentes az emberre halálos veszélyt jelentő állatoktól, azonban Európában is előfordulhat medvetámadás (Finnország, Románia), mérges kígyók okozta kígyómarások (Azerbajdzsán, Bosznia-Hercegovina, Ukrajna) vagy mérges pók csípése (a fekete özvegy nevű pók Bosznia-Hercegovinában). Európa országai mentesek a halálos

⁹ A mediterrán éghajlat a legnagyobb kiterjedésben a Földközi-tenger medencéjében alakult ki. A júliusi és augusztusi havi középhőmérséklet még a 26–27 °C-ot is meghaladhatja (PÉCZELY 1996).

és járványos fertőzésektől, azonban időnként felbukkanhatnak igen veszélyes fertőző betegségek, mint például a kullancs terjesztette krími–kongói vérzések (Törökország).

4.2. Közlekedésbiztonság

Akárcsak az egészségbiztonság területén, a közlekedésbiztonság kapcsán is kijelenthetjük, hogy a nagy területi különbségek ellenére is Európa tekinthető a legbiztonságosabbnak a kontinensek között. Meg kell azonban jegyezni, hogy számos olyan fejlett ország van Európában is, ahol egyes mellékutak jól karbantartottak, azonban a helyi domborzati viszonyokhoz alkalmazkodva rendkívül kanyargósak és hosszú szakaszon gyakorlatilag egysávosak, ami nagyon veszélyes a közlekedésbiztonság szempontjából (például Provence, Cornwall).

Európában mindössze néhány helyen van bal oldali közlekedés, azonban ez a jobb oldali vezetéshez nem szokott vezetőknek fokozott nehézséget jelent, így baleseti kockázatként jelentkezik (Egyesült Királyság, Írország, Málta).

Az 1990-es években lezajlott délszláv háború szomorú „emlékei” a föld alá rejtett taposóaknak, amelyek továbbra is veszélyeztetik az ott lakók és a turisták biztonságát. Rendszerint táblákkal vannak jelezve a fertőzött területek, de továbbra is veszélyes a kijelölt útról történő letérés, a helyi idegenvezető nélküli erdei túrázás (Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Koszovó).

Nehezen mérhető a közlekedés biztonságát veszélyeztető tényezők között a közlekedési morál, hisz nincs olyan vezetési stílus, amelyet e tekintetben etalonnak tarthatnánk. Ezért inkább csak a saját (magyar) szemszögből tudjuk összevetni az egyes országok vezetési stílusait. Számunkra a nyugat- és észak-európai vezetők általában nyugodtnak tűnnek, míg a tőlünk délre és keletre lévő országok sofőrjei jóval dinamikusabb vezetési stílust képviselnek, ami igencsak zavarólag hathat bizonyos közlekedési szituációkban. A dinamikus vezetési stílussal rendelkező országokban (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Grúzia, Olaszország, Szerbia, Montenegró, Koszovó, Örményország) a kerékpárosoknak és a gyalogosoknak mindenképp nagyobb figyelemmel és körültekintéssel kell eljárniuk, mivel kevésbé előzékenyek az autósok velük szemben. Elsősorban Finnországban jelentenek baleseti veszélyforrást a közutakon átszaladó rén- és jávorszarvasok. Az országban éves szinten mintegy 6000 rénszarvas és 4500 jávorszarvas okoz balesetet (*Konzuli Szolgálat* é. n.).

Legvégül pedig említsük meg a kontinens politikailag instabil területeit, amelyek felkeresése különféle okokból kifolyólag, de biztonsági kockázatokat rejt! Azt a turistát, aki Örményországból Azerbajdzsánba utazik, és hegyi-karabahi vízummal rendelkezik, akár kétéves börtönbüntetéssel is sújthatják. Szerbia továbbra sem hajlandó elismerni a belőle kiszakadt Koszovó függetlenségét, ezért az a külföldi turista, aki nem Szerbia felől lépett be Koszovóba, azt a szerb határőrök a szerb–koszovói határon nem engedik be az országba (*Konzuli Szolgálat* é. n.).

4.3. Közbiztonság

4.3.1. A közbiztonság általános jellemzői

Európa esetében általánosan kijelenthetjük, hogy az észszerű biztonsági előírások betartásával a turisták számára a kontinens biztonságosnak tekinthető. A kifejezetten turisták sérelmére elkövetett bűncselekmények száma nem jelentős. A legtöbb nagyváros esetében megfogalmazható elvárás az útikönyvek és a Konzuli Szolgálat részéről egyaránt, hogy a nagy tömegeket vonzó helyeken, így a tömegközlekedési eszközökön, repülőtereken, pályaudvarokon az általános óvatosság betartása szükséges, mivel előfordulhatnak zseblopások, kisebb tárgyi súlyú lopások. Ugyancsak érdemes a legtöbb országban elkerülni a politikai megmozdulásokat és a tömegdemonstrációkat (1. kép).

1. kép

A 2017-ben Budapesten megrendezett „vizes világbajnokság” idején a Terrorelhárító Központ egységei is készenlétben voltak (Margit-sziget)

Forrás: a szerző felvétele

Kijelenthetjük továbbá, hogy Európa legtöbb országában nincs a közbiztonságot és a turizmusbiztonságot jelentősen veszélyeztető háborús helyzet. Jelen kiadvány kéziratának lezárása idején (2018 ősze) egyedül Ukrajnában (Donyeck és Luhanszk megye) van európai fegyveres konfliktus, illetve van néhány olyan konfliktusos hely, ahol időnként előfordulhatnak kisebb fegyveres összetűzések (Koszovó, Hegyi-Karabah Köztársaság, Azerbajdzsán). E területek azonban elhanyagolhatók a turizmus szempontjából, mivel minimális a turistaérkezések száma.

A Konzuli Szolgálat jelzése alapján Európa számos országában és városában az elmúlt néhány évben megszaporodtak bizonyos bűncselekménytípusok. Ez alapján Brüsszelben már az EU-negyedben és közvetlen környékén is elharapóztak a zseblopások, a trükkös lopások, a megtévesztéssel elkövetett csalások, a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopások és a rablások. Javasolt továbbá elkerülni számos problémásnak tartott, főként bevándorlók lakta negyedek, ahol nagyobb a kockázata a különféle bűncselekmények elkövetésének (például Brüsszel esetében a híradásokból is ismert Molenbeek, Kuregem, St. Gilles negyed). Prágában új trendként jelentkeznek az éttermekben elkövetett lopások, Rómában és Párizsban pedig jelentősen növekedett a lopások és zseblopások száma. Görögországban – részben az illegális migránsok megnövekedett száma, illetve a gazdasági nehézségek következtében – a lopások és a gépkocsifeltörések száma emelkedett, míg Észak-Macedóniában az út melletti éjszakai pihenőhelyeken elkövetett támadások száma növekedett meg.

A közbiztonság kapcsán természetesen nem mehetünk el az elmúlt közel másfél évtizedben elkövetett terrortámadások mellett. A 2004-es madridi, majd a 2005-ös londoni terrortámadást követően sokáig csend honolt Európában, azonban 2014-től kezdve egy soha ne tapasztalt intenzitású terrorhullám öntötte el a kontinenst, amely gyökeresen megváltoztatta a biztonságról alkotott képét Európa lakóinak (RITECZ 2016; TARLOW 2014). Ennek ellenére a turisták számára ez továbbra sincs jelentős hatással, azonban kijelenthetjük, hogy Nyugat-Európa nagyvárosaiban az elmúlt évek terrortámadásainak következtében nem garantálható senkinek sem a biztonsága olyan szinten, mint akár néhány évtizeddel ezelőtt (1. ábra).

1. ábra

A tíz legtöbb áldozatot követelő nyugat- és dél-európai terrortámadás

Forrás: a szerző szerkesztése

4.3.2. A közbiztonságot jelző legfontosabb indikátorok

Az európai országok közül egy sem sorolható a gyilkossággal fertőzöttek közé, viszonylag alacsony még a legmagasabb értéket mutató országban is az emberölés gyakorisági mutatója (Oroszország a 15. a gyakorisági mutató alapján). Világviszonylatban is megállapítható, hogy csökken az emberölések száma, ami a közbiztonság helyzetére pozitív hatással van. Érdemes azonban megemlíteni, hogy az emberölések döntő részben nem a turistákat érintik, hanem a helyi lakosság családi, baráti és ismerősi körében lévő konfliktusainak résztvevői az áldozatok (MÁTYÁS 2017).

A gépjárművek lopása terén viszont rossznak tekinthető a kontinens helyzete, ami következménye annak a pozitív ténynek, hogy Európa lakosai relatíve magas életszínvonalon élnek és nagy számban rendelkeznek különféle gépjárművekkel. Az érintettséget mutatja, hogy a húsz legfertőzöttebb ország közül tizenegy Európában található. Görögország kivételével megállapítható, hogy az elmúlt egy évtizedben jelentős csökkenés következett be a bűncselekmények számában, azonban ennek ellenére is még a világ legfertőzöttebb országai közé sorolhatók. Gépjárműlopást a kontinensen legnagyobb gyakorisággal Olaszországban, Svédországban, Franciaországban és Görögországban követnek el. A személyautók eltulajdonítása terén szintén élen jár a kontinens, világviszonylatban is a két legérintettebb ország Olaszország és Franciaország. A legérintettebb országok közül nyolc európai (Svédország, Belgium, Görögország, Hollandia, Szlovákia, Norvégia).

A sérthető értékek viszonylagos gazdagsága a lakásbetörések terén ugyancsak megmutatkozik, hiszen a húsz legérintettebb országból tizenöt Európában található. A világon a legtöbb betörést évek óta Hollandiában követik el; szintén a fertőzött országok közé sorolható Dánia, Svédország és Belgium. Általános trend, hogy az elmúlt egy évtized adatai alapján stagnálás, egyes időszakokban pedig enyhe növekedés figyelhető meg.

A testi sértések esetében a statisztikai adatok alapján Európa az érintett kontinensek közé sorolható. Meg kell azonban ebben az esetben is jegyezni, hogy a deliktum eltérő jogi értelmezése, a feljelentési hajlandóság és számos egyéb tényező nagyban befolyásolja a valós értékeket¹⁰ (MÁTYÁS–SALLAI 2014). Hasonló aránytalanságok figyelhetők meg az emberrablás esetében is.

A szexuális erőszak esetében két tényező emeli meg az európai értékeket. Egyrészt jóval magasabb a feljelentési hajlandóság, másrészt pedig jóval alacsonyabb az ingerküszöb is e téren, mint esetleg egyes afrikai vagy ázsiai országok esetében. Csak, hogy érzékeltessük a nemzetközi összehasonlítás problematikáját, jelen esetben a 2014-es adatokat figyelembe véve a svéd és az iraki gyakorisági értékeket összevetve több mint 43-szoros volt a különbség.

Legvégül pedig nézzük meg a rablás gyakorisági értékeit. Itt is komoly aggályokat vethet fel, hogy mit tekinthetünk rablásnak (a rablásnak a lopástól történő elhatárolása még hazánkban is sok esetben eltérő a rendőrségi gyakorlatban), azonban a statisztikai értékek alapján Európa országai nem tekinthetők fertőzötteknek (Belgium a 12., Franciaország a 13., Spanyolország a 14.) (2014), bár nyilvánvalóan emeli a ranglistán elfoglalt helyezést az európai országok esetében a magas feljelentési hajlandóság, a statisztikai adatszolgáltatás magas színvonala stb. (Knoema é. n.).

¹⁰ A testi sértések alapján 2014-ben Belgium a 4., Luxemburg pedig az 5. legérintettebb ország volt, míg például Kolumbia csak a 18., közel háromszoros gyakorisági különbséggel. Az emberrablás bűncselekménye Belgiumban volt a világon a 2., Luxemburgban pedig a 3. legmagasabb, az afrikai Burundi pedig „csak” a 32. volt.

Felhasznált irodalom

- AUBERT Albert – GYURICZA László – HUSZTI Zsolt (2012): *A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája*. Pécs, IDRResearch Kft. – Publikon.
- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II*. Budapest, Képzőművészeti.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRUCE-MITFORD, Miranda szerk. (1993): *Etnikumok enciklopédiája*. Budapest, Kossuth.
- BUJDOSÓ, Zoltán – DÁVID, Lóránt – WÉBER, Zoltán – TENK, András (2015): Utilization of Geoheritage in Tourism Development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 188, 316–324. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.400>
- Eurostat (2018): *Tourism statistics*. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- KERÉNYI Attila (1995): *Általános környezetvédelem*. Szeged, Mozaik Oktatási Stúdió.
- Knoema (é. n.): World Data Atlas. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Konzuli Szolgálat (é. n.): *Konzuli tájékoztatás*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Turizmus és viktimizáció. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 47–59.
- MÁTYÁS, Szabolcs – SALLAI, János (2014): Criminal geographical researches in Hungary. *Kritische Zeiten*. 60–77.
- MICHALKÓ Gábor (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- PÉCZELY György (1996): *Éghajlat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- TARLOW, Peter (2014): *Tourism security – Strategies for Effectively Managing Travel Risk and Safety*. Butterworth-Heinemann.
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNWTO (2012): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284414666 (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- UNWTO (2017): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)